

רבנו שמואל מוהליבר זצ"ל

למלאת ארבעים שנה לפטירתו
תרנ"ח - י"ט סיון - תרצ"ח

ל ד מ ו ת ו
ת ו ל ד ו ת י ו
מ ד ב ר י ו

"בני-עקיבא"
ירושלים
ה'תצ"ח"ר

למלאת 120 שנה לפטירתו של
הרב שמואל מוהליבר זצ"ל
י"ט בסיון תרנ"ח-י"ט בסיון תשע"ח
70 שנה למדינת ישראל

יוצא לאור מחדש בסיוע משרד החינוך, האגף לתרבות יהודית
על ידי "ציוני דרך"-מרכז סיור ולימוד, מזכרת בתיה, טל' 08-9340034
דוא"ל: midrasha.mb@gmail.com אתר: www.midrasha-m-b.org.il
אתר מוזיאון הרב מוהליבר: www.museum-mohaliver.org.il
תשע"ח

החוברת "רבנו שמואל מוהליבר ז"ל" נערכה ע"י הרב משה צבי נריה ויצאה לאור לראשונה בשנת תרצ"ח, במלאת ארבעים שנה לפטירת הרב מוהליבר. המוציאים לאור היו ההנהלה הארצית של בני עקיבא ומוסד הרב קוק. כעבור שישים שנה, במלאת מאה שנה לפטירת הרב מוהליבר, ערכו והפיקו חברי סניף בני עקיבא במזכרת בתיה מהדורה מחודשת של החוברת, שכללה עריכה מחדש ומספר תוספות לחוברת המקורית. היו אלה השנים הראשונות לפעילותו של הסניף, אשר הוקם בעידודו של הרב נריה. במלאת מאה ועשרים שנה לפטירת הרב מוהליבר, ולאחר שאזלו עותקי המהדורה השניה, הוחלט להוציא לאור את החוברת מחדש. מהדורה זו מבוססת על המהדורה השניה, בתיקונים קלים ובהשמטת התוספות שהוכנסו בה ואינן מופיעות במהדורה הראשונה.

השותפים להוצאת מהדורה זו הנם:

מרכז הרב שמואל מוהליבר
"ציוני דרך" - מרכז סיור ולימוד, מזכרת בתיה
תנועת בני עקיבא בישראל - סניף מזכרת בתיה

יאיר פיקסלר
מזכרת בתיה, ניסן ה'תשע"ח - שבעים שנה למדינת ישראל

ההנהלה הארצית של ארגון "בני עקיבא" בארץ ישראל

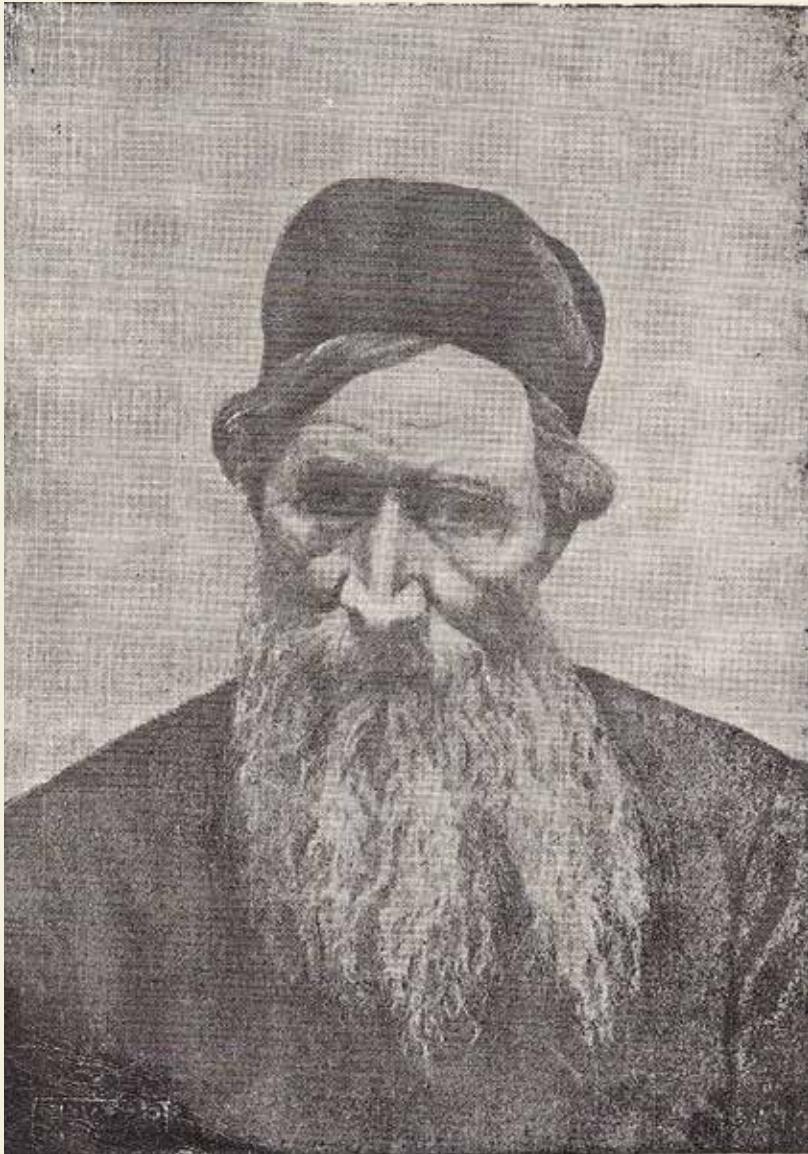
רבנו שמואל מוהליבר זצ"ל

למלאת ארבעים שנה לפטירתו
תרנ"ח - י"ט סיון - תרצ"ח

ל ד מ ו ת ו
ת ו ל ד ו ת י ו
מ ד ב ר י ו

הוצאת "מוסד הרב קוק" ליד המזרחי העולמי
ירושלים עיה"ק, ה'תצח"ר

ערוך על ידי הרב משה צבי נריה זצ"ל

רבנו שמואל מוהליבר זצ"ל
תרנ"ח - י"ט סיון - תשע"ח

בין שורת הגאונים, ראשוני חובבי ציון, עומד רבי שמואל מוהליבר כאיש המעשה, היחידי אשר חיבת ציון היתה למפעל חייו. חיבת ציון היתה זקוקה לאישים המאחדים בנפשם חזון מפלש דורות, "מוחין דגדלות", יחד עם מעשיות של "יום קטנות".

כה ראה נביא הגאולה הגדולה את אנשי זרובבל: מצד אחד - "כי אנשי מופת המה" (זכריה ג', ח') ואין מופת אלא נבואה (במדבר רבה פ"ו); ומצד שני - "כי מי בז ליום קטנות" (זכריה ד', י') - נביאים ניצבים על חומת אנך... נביאים בונים... ואיש מופת, נביא בונה, היה רבי שמואל מוהליבר. ציוני דרכו בעלותו ציונה הם ציוני מעשים, שרשרת מפעלות.

שתי פניותיו אל העם, הראשונה והאחרונה, יש בהן משום סמל לדרכו המעשית: באחד ממאמריו הראשונים הוא קורא את העם לפרודוקטיביזציה, ודבריו האחרונים קוראים להקמת "אוצר התישבות" המכשיר הכספי של ההסתדרות הציונית.

נושאי רעיון יש שהם עייפים בהגיעם לצורך לשאת במעשים, לא כן הוא. הוא היה לא רק נושא רעיונו אלא גם נשואו. המעשה היישובי היה חובתו בעולמו. הוא ראה את עצמו כשליחה של ההשגחה העליונה. אחד ממעשיו שימש לו הוכחה לכך - רכישת הברון רוטשילד למען הישוב.

אמרתו הקצרה על הברון יש בה מבט מרחיק ראות: "הנר המערבי - הנדיב מצרפת - עדות היא שהשכינה שורה בישראל"...

רק אנו, קוראי הדורות לאחור, יכולים כבר לעמוד על כל עומקו של ביטוי ממצה זה, על דקות החוש ההיסטורי של אומרו.

ועדות זו, יפה היה כחה להראות גם לרבי שמואל עצמו שהשכינה שורה במעשי דינו. לפיכך המשיך להשקיע את מחשבתו הגאונית במעשים, מעשי תחיה בארץ החיים.

ארבעים שנה עברו מיום סלוקו של אותו צדיק. נוף דורות מפיל זיו פלא על דמות דיוקנו של אבי הבנין. אישיותו מוארת באורות גנוזים. ונבואתו-בנינו המתקיימים והולכים מקרינים את נשמתו בקרני הוד שבגבורת גדולים.

ספרים רבים חיבר גאון זה ומכולם לא נשתייר אלא ספר חייו. גילי ספרי תורתו נשרפו (בימי הפרעות ובימי המלחמה) אבל אותות ספר חייו פורחות בשדות המולדת. מחשבתו פורחת ועולה.

"כי נאמן שמואל לנביא לה"..."

הרב משה צבי נריה

אבי הבנין

"דרוש נא בשלום ידידנו הרב הגאון מביאליסטוק, באהבה רבה, בשמי, ואמור לו: כי דלותי קלותי מאוד בעיני, נגד רבות פעליו בהענין הגדול ישוב ארץ ישראל, אשר לפנינו. אשר לא מצאתי דוגמתו בין הרבנים שלפנינו וכבודו תמיד לנגד עיני".

(מתוך מכתבו לבנו הגאון ר' יהונתן עליסברג זצ"ל)

"הן הגאון מוהליבר וכבוד חכמתו, הן המה באמת לאמתו שני אבות הבנין של חברת הישוב, אשר מסרו נפשם, ממונם וכחם בנדיבת לבם, לכוונן וליסד החברה, לתומכה ולסעדה, לא מצינו עוד כמוהם בין החברים. כי אף כי יש עוד רבים וטובים, אשר לבבם כאש תוקד בחיבת הארץ, הדתית או הלאומית, או בשניהם יחד אולי כמוכם, ואולי אמנה גם אני בתוכם, אבל כולנו היו מעשינו רק במחשבת הלב או בדברים מעטים, כה וכה עם חברינו ושומע לנו, ואתם אבות החברה עשיתם מעשה בגופכם, לא נחתם ולא שקטתם עד כליתם להוציא אל הפועל הטוב כל מחשבותיכם לטובת הענין, ואף כי עדיין אין לנו אלא התחלה, ולא שום ענין שבא לגמרו שנוכל לברך עליו, אבל בדבר גדול וקשה כדבר הגדול הזה, "ההתחלה היא יותר מחצי הכל". ברוכים אתם לה', אשר עיניו בהארץ הזאת מראשית השנה עד אחרית שנה, אשר הצליח כזאת על ידכם. רב לכם, רב לכם! וגם לדור אחרון ישאר שמכם לברכה ולתהלה בארץ"

(מתוך מכתבו לד"ר פינסקר, כתבים דרויאנוב, ח"ג, 1319)

גדול וגבור

...ומסוג גדולי גבורי ישראל היה הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל. מפעולותיו הגדולות הידועות ומפורסמות ומשאיפותיו וארחות חייו האצילים שנתגלו לי עוד בימי נעורי ושנתחווירו לי עוד יותר אחרי שנזדמן לי להפגש אתו בשנת תר"ן בערך - במרחץ דובלן ברוסיה - עשה עלי האיש הגדול הזה רושם של גדול גבור, של רב פעלים המושל בשני זרמים של חיים ומשקיע בכל אחד מהם את כל תשומת לבו, את כל נפשו ואת כל כשרונותיו. מצד אחד רב גאון גדול מלא תורה ומעשים טובים, מחמיר על עצמו במילי דחסידותא, גם בדברים כאלה שרבים וגדולים נהגו להקל בהם; ומצד שני - נפש רעננה מלאה עוז וחיים וצופה צפיה עמוקה לתשועתם של ישראל באופן מוחשי בהיר, לגלויות ישראל שישובו, לארץ ישראל שתשתכלל, ולהרים וגבעות, לאפיקים ולגיאיות שלה, שיהיו פורחים בכל זיום והדרם ולהוד גבורים ותפארת קדושים שיאירו יחד על דור בנינו בארץ הצפיה והתחיה; בתוך לבו הרחב של רבי שמואל היתה חיה תמיד ההכרה הברורה כי אנחנו כולנו חייבים לעבוד בעד שני זרמי החיים הרוחניים שלנו גם יחד, ומתוך הכרה זו היה ממשיך את העבודה החיה והקדושה הזאת לאחד ולשלב את שני הזרמים ולמזגם יחד מתוך גבורה פנימית ומתוך ידיעה סודית כזאת אשר חוננו בה יראי ה' האמתיים אשר עליהם נאמר: "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם" (תהלים כ"ה, י"ד).

וכדי לשמור את משמרת הקודש ולתמם את שני החזיונות הגדולים: חזון הגלות וחזון הגאולה גם יחד, שמהרכבתם המזגית המתאימה תצא לנו נשמתה של התחיה הלאומית בכליל הדרה, ישמשו לנו זכרונותיהם של גאוני ישראל, אלה הגדולים הגבורים אנשי השם, יחידי הסגולה, כרבי שמואל מוהליבר וחבריו, שהם המה - מתוך מלחמות פנימיות רבות ועצומות שהן הרבה יותר קשות וכבדות מכל מלחמה חיצונית - יצרו לנו את זיו נשמתה העדינה, החסינה והאצילה של התחיה הלאומית שלנו. ועל ידי הופעתם של פרצופי הגדולים הגבורים האלה אשר ברוח ממוזג בגבורה נשמתית רבת ערך מצאו את אבן הראשה אשר לתחיתנו הלאומית, את האבן האחת אשר עליה שבע עינים ואשר לפני כל הר גדול למישור - נמצא שוב את המסלול והדרך לפנינו לעבוד את עבודת ה' וישראל עמו כימי עולם וכשנים קדמוניות.

(מתוך מאמרו "גדול וגבור" ספר שמואל, ירושלים, תרפ"ג)

תולדות הרב ר' שמואל מוהליבר

פרק א' העילוי

"הוי שקוד ללמוד תורה..." (אבות פרק ב')

מוצאו ממשפחה מיוחסת, אשר הקימה במשך עשורים ושנים דור רבנים ולמדנים מופלגים.

אבי אביו, רבי יוסף מהורודוק, למד תורה מפי הגאון ר' חיים מולוז'ין (תלמידו של הגאון מוילנא), עוד טרם שנוסדה הישיבה הולוז'ינית. רבי יוסף היה מגדולי הדור, אך מאן לעשות תורתו ופרנסתו ויעסוק במסחר בעיירה הלובקי. בנו, רבי יהודה לייב, היה גם הוא גדול בתורה ובחכמת החשבון, וגם הוא כאביו לא רצה להנות מכתרה של תורה ויעסוק במסחר, ורק לעת זקנתו קיבל עליו את משרת הרבנות בעיירה שאלאק הסמוכה לדוינסק אשר בארץ רוסיה.

איש נפלא היה רבי יהודה לייב. כל ימיו עסק בקבלה מעשית, עינה וסיגף את גופו, ובמשך שמונה עשרה שנה שכב על ערש דוי. בהיותו בן שבע עשרה נשא לאשה את בת הרב יהושע יפה, שהיה מגדולי החסידים, תלמידו של הצדיק ר' שלמה מקרלין. בשנת תקפ"ד, ביום כ"ז בניסן, יום שבת קודש, נולד להם, בשבתם בעירה הלובקי, בן ויקרא שמו שמואל.

הילד נחל איפוא ממשפחת אביו, אבירי התורה - את החריפות והבקיאות, וממשפחת אמו, גאוני החסידות - את עדנת הרגש וזעזועי הנפש הרכים. יומים לפני הולדו חלמה אמו חלום: אש אחזה בבית ושללהבת גדולה פרצה למרומים. בצרחות בהלה הקיצה האשה ורוחה נפעמה. אביה פתר לה את החלום כדברים האלה: "הנה נולד לך בן אשר יהיה למאור גדול ויאיר את עיני עמו בתורתו ובחכמתו". ותרגע האם, ותהגה בבנה כי לגדולות יולד. וכשנולד - נדמה לה, והנה נתמלא הבית אורה...

והילד שמואל היה חכם ונבון והפליא. בן שלוש שנים ידע עברית וחמישה חומשי תורה. בני העיר ינסוהו בשאלות ובחידות, והוא ישיב נכונה. ביחוד הפליא את כל יודעיו בזכרונו הכביר, וה"מעשה בדרשן" היה לשיחה בפי כל ימים רבים. מעשה בדרשן אחד שבא לעיירה ודרש בבית הכנסת לפני קהל המתפללים. בין השומעים היה גם הילד שמואל. בערב, בהיות בני הבית מסובים אל השולחן,

הודיע הילד כי הוא יודע "לדרוש דרשה". כולם הביטו אליו ותמהו, והוא קפץ ועלה על הכסא, וחזר על דברי הדרשן מתחילתם ועד סופם...
בן שמונה שנים היה הילד בקי בהרבה סוגיות של הש"ס. אז החל ללמוד תורה מפי אביו. בהיותו בן עשר נתפרסם כבר בשם "העילוי מהלובקי" ויתברכו בו כל בני הסביבה.

במלאת לו חמש עשרה שנה נשא אשה מבנות החסידים. אז יגיד שעור לפני לומדי העיר - וכל שומעיו ישתו בצמא את דבריו. בשנה הזאת הפליא את מכריו במעשהו זה: במשך שבוע אחד למד את מסכת חולין עם התוספות.

בהיותו בן שמונה עשרה סיים את הש"ס וידעהו על פה.
כלו שלוש שנות ארוחתו בבית חותנו - והוא שם פעמיו אל הישיבה הגדולה בולוֹז'ין. שם התפרנס על חשבון עצמו, לא כדרך רוב הלומדים, וילמד תורה בהסתר ובצנעה, ומלבד ראשי הישיבה לא ידע איש כי הוא "העילוי מהלובקי".
כעבור שלושה חדשים עבר דרך ולוֹז'ין אחד מאנשי הלובקי, ושאל את אנשי העיר לשלום "העילוי". הם השתוממו ואמרו כי "העילוי מהלובקי" איננו בולוֹז'ין...
כעבור חצי שנה סמכו ראשי הישיבה את ידיהם עליו להורות ולדון - והוא שב לעיירתו.

רבות ביקשו ממנו אנשי הלובקי כי יהיה עליהם לרב, אך לא שמע בקולם. כאבותיו כן גם הוא לא רצה לעשות את התורה קרדום לחפור בו ויהי לסוחר פשתים במשך חמש שנים ובשעותיו הפנויות עסק בתורה ובא בכתובים עם גאוני הדור בשאלות ותשובות שונות.

בשנת תר"ח, והוא כבן כ"ד, מתו עליו חותנו וחותנתו במגפה ומסחרו ירד פלאים ויעתר אז לבקשת בני עירו ויהי להם לרב.

פרק ב' פרנס על הצבור

”אמר ר' אלעזר: כל פרנס שמנהיג את הצבור
בנחת זוכה ומנהיגים לעולם הבא” (סנהדרין צב.).

דלה ועניה היתה העיירה הלובקי, והרב שמואל חי בה בצער ובדוחק. כעבור שש שנים נקרא לעיר שאקי ויכהן גם בה שש שנים עד אשר נלקח אחר כבוד לעיר הפלך סובלק - ואז החל שמו של הרב שמואל מוהליבר להתפרסם לא רק בתור גאון כי אם גם בתור עסקן רב פעלים, המיצר בצרת עמו ושואף להיטיב לו.

בכל חום נפשו התמכר הרועה הנאמן הזה לתקנת הקהילה אשר שימש בה. שאלת החינוך לקחה את ליבו והוא הקדיש לה את כל כחותיו. הוא ראה והנה היהודים מואסים בכל עבודה ומלאכת יד - ובנהמת לב יקרא:

”אבותינו הראשונים היו עובדי אדמה ורועי צאן. רבים מגדולי חכמי התלמוד היו בעלי מלאכה - ורק אנחנו נמנעים מללמד את בנינו אומנות...”

משאת נפשו היתה כי ילדי ישראל ילמדו תורה וחכמה ורק אז יוכלו להיות יהודים נאמנים לאלהיהם ומצליחים בדרך חייהם - והוא עבד הרבה כדי לגשם את רעיונו זה. ביחוד נתפרסם שמו של רבי שמואל בימי מרד פולין.

בשצף קצף נלחמו אז שני העמים - הרוסים והפולנים. הפולנים התקוממו נגד הרוסים כובשי ארצם, וצבאות רוסיה כיבו את המרד בנחלי דם. והיהודים, יושבי החבל ההוא, היו כקש בין שתי להבות. והנה נאשמו יהודי העיר סובלק כי נתנו ידם עם הפולנים, ויאסרו אחדים מחשובי הקהילה העברית - וישפטו לתליה.

והימים בין כסה לעשור. בערב יום הכיפורים הלכה משלחת מחשובי היהודים, ובתוכם הרב רבי שמואל, להתיצב לפני המפקד ולבקשו כי יתן לנאסרים לבא לבית הכנסת להתפלל ביום הקדוש לפני התלותם.

המפקד לא קיבל את המשלחת, והיהודים שבו כלעומת שבאו. רק הרב רבי שמואל נשאר.

אחד משלישי המפקד ניגש אליו ויאמר לו: ”מה לך עוד פה?” הרב ענהו: ”אנא, אמור נא לכבוד המפקד, כי אני, רב העיר, רוצה לדבר עימו דברים אחדים.” המפקד נאות לקבלו.

בברכים כושלות נכנס הרב לחדר המפקד. האמנם יעלה בידו להציל את הנאסרים?

-אדוני המפקד!- פנה אליו הרב ועיניו בערו כלפידים - נשבעתי לך כי הנאסרים האלה חפים מפשע ורק דיבת שוא טפלו עליהם. אנא תנה להם מחר, ביום

הכיפורים, ללכת להתפלל באחרונה לפני מותם...
והרב געה בבכי.

הדברים האלה עשו רושם עז על המפקד והוא ישב נרעש ונדהם.
טוב! ענהו המפקד, הנאסרים ילכו להתפלל, אך איך אדע כי הם ישבו בהידרשם?
-אנוכי אערבם ומידי תבקשם! השיב לו הרב. האסירים הוצאו והרב הלך עמם
לבית הכנסת.

היתה אז עצבות מיוחדת בנגינת "כל נדרי" וכל הקהל, בהביטו אל הנאסרים,
בכה מר...

עבר יום הכיפורים, עברו עוד ימים רבים. האסירים לא נדרשו והם נשארו בחיים.
והרב נשא חן בעיני השרים, ואות כבוד ניתן לו מאת הממשלה הרוסית על אמון
רוחו וישרת לבו.

שמונה שנים שימש הרב רבי שמואל בכהונת הרבנות בעיר סובלק וכל התושבים
כיבדוהו והעריצוהו.

בשנת תרכ"ה נתקבל לרב בעיר הפלך ראדום, וישב בה כחמש עשרה שנה, בעיר
ראדום היה מלמד פרק בתלמוד לפני קהל תלמידים, ומכל הפלך באו לישיבתו
לשמוע תורתו.

גם בראדום עסק בצרכי הקהילה וחיבה יתרה נודעה לו מכל התושבים, החסידים
ראו את מעשיו ותהלוכותיו ויחשבוהו לקדוש ויבואו אליו לקבל ברכתו, הדבר
הזה היה למורת רוחו של הגאון רבי שמואל והחסידים הירפו ממנו.

כי תכונות של איש קדוש ציינו את רבי שמואל מוהליבר, נקי הדעת, שפל הרוח
וטוב הלב, כן היה כל ימיו. ומידה יתרה היתה בו: שנאת הבצע, הוצאותיו לצדקה
היו רבות מאוד ואין פלא כי אף על פי שהיו לו הכנסות הגונות וגם הון פרטי,
נשאר עוד בעל חוב, וקהילת ביאלסטוק, שבה שימש באחרית ימיו, צריכה היתה
לשלם את חובותיו אחרי פטירתו.

והון פרטי זה מנין לו, לרבי שמואל?

אחותו נתנה לו במתנה שטר גורל שזכה בהון הזה. ויהי היום ורבי שמואל נסע
לאמס, ואת הכסף לקח עימו, בא יום השבת והרב שם את הכסף בארון, את
המפתח שם בארון השני ואת המפתח השני הסתיר במקום שלישי. הוא הלך
להתפלל ופתאום נודע לו כי הנער המשרת, שהביא עימו מראדום, נעלם ואיננו.
רבי שמואל בא הביתה והנה נגנב כל כספו ולא נשארה לו אף פרוטה להוצאות
הדרך. בעל האכסניה האיץ בו כי ילך אל ראש המשטרה ויודיעהו על הגניבה, ויען
לו רבי שמואל: "שבת היום - ממצא חפצך ודבר דבר", ולא עשה כלום בענין הזה.
ביום השבת הבא, כאשר שב הרב מבית התפילה, והנה שר השוטרים לקראתו
ויודיעהו כי הגנב נתפס וכל הכסף איתו.

פרק ג' חיבת הארץ

"כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחנונו"
(תהלים ק"כ, ט"ו)

עוד מימי ילדותו הרבה רבי שמואל להגות בארץ הפלאים, ארץ אבותינו, הוא ראה את בני עמו בנכר והנה הם גרים אומללים, הצפויים בכל רגע לאסון. הוא ראה את קושי שיעבודם, את סבלם הרב - ונפשו מלאה צער אין קץ. ובהתפללו לילה לילה "עד אנה בכיה בציון ומספד בירושלים?... תקום תרחם ציון תבנה חומות ירושלים" הרגיש, כי עלינו להתעורר לגאול את ארצנו ולהשיב אליה את אחינו הנידחים. ורבי שמואל החליט להקדיש לעבודה הזאת את כל כחותיו. בשנת תרל"ה, ורבי שמואל יושב אז בראדום, מלאו להשר משה מונטפיורי תשעים שנה ובכל מושבות ישראל חגגו את החג הגדול הזה. בערים רבות נאספו סכומי כסף לטובת קרן "מזכרת משה", שנועדה ליסד עברי בארץ ישראל. רבי שמואל היה בין המשתתפים בקיבוץ הכספים ומאז עבד בלי הרף לטובת ישוב ארץ ישראל.

שנת תרמ"א, שנת טבח וחורבן ליהודי רוסיה. במנוסה יצאו המוני אחינו הנדכאים לחפש להם מפלט. אחדים מגדולי עמנו בארצות המערב התאספו אז בעיר לבוב להחיש עזרה לאומללים ולהצילם.

אל האסיפה הזאת בא גם רבי שמואל. שם התודע להברון שמואל מונטגו מלונדון (מי שהיה אחר כך "לורד סויטלינג") וליתר גדולי עמנו, והשתדל להשפיע עליהם להושיב את הנמלטים בארץ ישראל. הצעתו לא נתקבלה, אך הדברים שיצאו מלבו הטהור נכנסו ללבות מונטגו וחבריו ויהיו אחרי כן לידידי"ו וגם לחובבי רעיונו, רעיון הישוב.

בשבו לארץ רוסיה עבר דרך ורשה ויעורר שם את טובי אחינו ליסד מושבות בארץ ישראל. בשנת תרמ"ב בבואו לורשה שנית, יסד את האגודה הראשונה של חובבי ציון. אגודות כאלה נוסדו כעבור זמן ביתר הערים וגם ביתר הארצות. בורשה נזדמן רבי שמואל עם הגאונים ר' יוסף דוב סולובייצ'יק מבריסק ור'

א. כשנסע הגאון רבי שמואל מוהליבר מלבוב, בא מונטגו אל תחנת הרכבת ללוותו. בדברם ביניהם הוציא מונטגו מכיסו חמישים לירות והושיטן לרב. על שאלתו של הרב מה טיבו של כסף זה, השיב מונטגו: זהו לכבוד הרב הוצאת נסיעתו. הרב נרתע ממקומו ושאל בהתרגזות: ומי יחזיר לכבודו את הוצאות נסיעתו! מונטגו נשאר עומד משתומם, וביקש את סליחתו של הרב. ובשנת תרמ"ז כאשר ביקר מונטגו בערי רוסיה, סר לביאליסטוק ולא רצה להתאכסן בבית עשיר או בבית מלון, כי אם בבית הרב.

אליהו חיים מייזל מלודז' ויחליטו לפנות ב"קול קורא" אל כל הרבנים בתפוצות הגולה לעוררם לעבוד בענין ישוב ארץ ישראל. הם הציעו לכל רב ליסד בעירו אגודה בת עשרה חברים לכל הפחות, אשר ישאפו להתנחל בארץ ישראל. בסוף הקיץ בשנת תרמ"ב החליט רבי שמואל לנסוע שנית לערי המערב לחבב על גדולי עמנו את רעיון הישוב. הוא עבר בערים רבות באשכנז ודיבר עם רבים מנדיבי עמנו - אך כל עמלו עלה בתוהו. עצוב ונדכא הלך רבי שמואל אל פריז, בירת צרפת. בפריז פנה אל הרב צדוק הכהן, ראש הרבנים בצרפת, ודיבר עימו על רעיון הישוב. דברי רבי שמואל עשו רושם עז על הרב צדוק הכהן, והוא הציע לרבי שמואל לדבר בענין הזה עם אברך ברוך אחד. בהשתדלות הרב צדוק הכהן הסכים הברון לקבל את רבי שמואל.

האברך הברון הזה היה "הנדיב הידוע" המכונה היום בפי כל בשם הברון בנימין (אדמונד) רוטשילד, אבי הישוב החדש בארץ ישראל.

הראיון נקבע ליום הראשון של חג הסוכות שנת תרמ"ג וכה יספר רבי שמואל את פרטי הראיון הזה:

"בשעה הקבועה נכנסתי לחדרו. הברון הושיט לי את ידו ובתנועה קרה ומנומסת הזמינני לשבת. אחרי רגעים מספר שאלני:

- מה שאלתך, רבי?

שאלה זו לא עוררה בלבי תקוות רבות. אנוכי לא הייתי הרב הראשון שפנה אל הברון. רבנים רבים מארצות שונות פונים אליו ומבקשים את תמיכתו לשם איזו חברה או אגודה, ואיך אשפיע אני עליו כי יבין את מטרת בואי? ואמנם ברגע הראשון נסתתמו טענותי, אך מיד נזכרתי במטרה הגדולה שלשמה נסעתי, התעוררתי ואומר לו: שאני, אדוני הברון, אם אדבר אליך כדברי אל בני עדתי. רב אני בישראל, רב מבית המדרש הישן, ובמשל ומליצה אדבר.

בת צחוק עברה על שפתי הברון ויאמר לי:

- בחפץ לב אקשיב לדברייך!

מיום שעמדתי על דעתי, אמרתי לו, תוהה אני ומבקש פתרון לשאלה קשה אחת: מפני מה נבחר משה רבנו, שהיה כבד פה וכבד לשון להיות רועם ומנהיגם של ישראל? הלא בתור מנהיג מוכרח היה לבוא בדברים עם מלך מצרים, עם שרי המלוכה, ואיך דיבר עמהם בהיותו כבד פה? והנה בנסיעתי זאת, כשנעשיתי שליח מצוה לבוא בדברים עם גדולי עמנו, מצאתי את הפתרון.

משה רבנו היה לא רק מנהיג, כי אם גם נותן התורה, ולו היה דברן מצוין המשפיע על שומעיו בכח פיו היו המינים מונים את ישראל, שהתורה לא מן השמים ניתנה אלא משה הוא שהשפיע על יוצאי מצרים בקסם לשונו ונתקבלו דבריו. ואולם משה כבד פה היה וכבד לשון, ואף על פי כן קיבלו את התורה מידו. ראיה היא

שהשכינה דיברה מתוך גרונו והוא לא היה אלא שליחו של מקום למסור את התורה לישראל.

אדוני הברון, לפני השולחן הזה, אשר אתה יושב יבואו צירי מדינות, שליחי עמים כבירים, ובפיהם הצעות ותכניות שונות על בנין מסילות ברזל, על חפירות תעלות ועל ישוב ארצות נשמות. כולם יבואו אליך מזוינים בידיעות רחבות ובכח לשונם יבררו לפניך את כל הטוב הצפון בהן. גם אנוכי באתי אליך שלוח מאת בני עמי, בהצעה גדולה וחשובה שנשמת עמי תלויה בה - ישוב ארץ ישראל. כבד פה וכבד לשון אנוכי מלברר לפניך את כל גודלה וחשיבותה, ואם תענה לבקשת עמך להחיות את הארץ השוממה, אין זה אלא משום שגורל עמך נגע ללבך. ואם גם לא תשים לב לדברי וריקם תשלחני מעל פניך - לא אתחרט על נסיעתי אליך. אנוכי את חובתי מלאתי.

דברי אלה עשו כנראה רושם עז על הברון וכשהרציתי לפניו אחר כך את פרטי הענין הקשיב לי בתשומת לב רבה".

כשתאר הרב אחר כך לפני הברון את מצב ישראל ואת התקוות הגדולות שברעיון הישוב, ענה הברון ואמר לו: "רבי, אם באת לבקש ממני עזרת כסף, לצרכי העבודה הזאת - נקוב את הסכום הדרוש ואתנהו, אבל אם באת לרכוש את נפשי, עלי להתיישב בדבר וגם לנסות קודם אם הענין יצליח".

הפגישה הזאת גרמה לכך כי הברון הסכים לעשות ניסיון בעבודת הישוב וימלא את ידי רבי שמואל מוהליבר למצוא משפחות מספר המסוגלות לעבודת אדמה ולקנות בשבילן אדמה בארץ ישראל.³

כאשר שב רבי שמואל לרוסיה נתעכב בורשה ויועץ שם עם ראשי חובבי ציון על יסוד מושבה חדשה.

בכפר סמוך לעיר רוז'ניו שבליטא היו אז יהודים עובדי אדמה - ובעזרת הגאון ר' מרדכי גימפל יפה נבחרו מקרבם אחת עשרה משפחות, אשר נשלחו לארץ ישראל ואשר בשבילן נבנתה בארצנו על ידי הנדיב המושבה עקרון, אשר נקראה אחר כך על שם אם הנדיב - "מזכרת בתיה". מה שעשה הברון אחר כך בארץ ישראל - הרי זה ידוע ומפורסם לכל באי הארץ.

בשנת תרמ"ג עבר רבי שמואל בערים שונות ברוסיה לעורר את עשירי עמנו לקנות אדמה בארץ ישראל. בדרכו סר גם לעיר הגדולה ביאליסטוק והשפיע על נכבדיה לקנות להם אחוזות נחלה במושבה פתח תקוה.

ב. ושוב: כשעמד רבי שמואל לנסוע מפריז, רצה ר' מיכאל ערלנגר למסור לו בשם הברון, סכום כסף להוצאות הדרך. הרב סרב לקבל כמובן ואמר: הברון כבר נתן לי די והותר, אנוכי קניתי את לבו ונפשו וזה יקר לי מכל הון.

בביאליסטוק היה אז כסא הרבנות פנוי וראשי העדה ביקשו ממנו כי יהיה להם לרב ולפרנס, וישמע להם. בשנת תרמ"ה מלאו מאה שנה להשר מונטיפיורי, ורבי שמואל היה בין הראשונים אשר עשו את היום הזה לחג כללי בכל תפוצות הגולה והשתדלו לאסוף באותו יום כספים ונפשות לרעיון הישוב. על פי הצעתו קראו אז לאסיפה ראשונה של "חובבי ציון" בעיר קטוביץ' (י"ח - כ"ג מרחשון). רבי שמואל נבחר לנשיא הכבוד של האסיפה הזאת והיה מראשי המדברים בה. כפעם בפעם היה נוסע אחרי כן ליתר הערים לעורר את אחינו לעבודת הישוב.¹ בשנת תרמ"ז קרא לאסיפה כללית בדרוזגניק, לסדר את ענין "חובבי ציון" ברוסיה. הוא היה ראש המדברים באסיפה זו ונבחר להנהגה העליונה של חובבי ציון.

בשנת תר"נ (אחרי שחברת "חובבי ציון" אושרה על ידי הממשלה) עלה רבי שמואל לארץ ישראל לראות את אשר נעשה בה ואת אשר יוכלו לעשות. הוא ביקר את כל הערים ואת כל המושבות וכשחזר משם פירסם ברבים מכתב גדול בשם: "מטרת נסיעתי לארץ הקדושה". אנו נותנים פה קטעים מדברי המכתב הזה:

"גם בעלי התלמוד וגם בעלי המדרש הרבו לדבר בשבחה של הישיבה בארץ. כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה". "הישיבה בארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה", וגם בזמננו חובת העליה לארץ ישראל במקומה עומדת. ותמה אני על כמה מגדולי עמנו המופלגים בתורה וחסידות והם מתנגדים לעיקר ישוב הארץ הקדושה על ידי קניית שדות וכרמים, באומרים כי האיכרים אינם שומרים את התורה. גם השונא היותר גדול לישוב, לא יאמר חלילה כי בארץ ישראל נעשו היהודים גרועים יותר משישבו בחוץ לארץ. הנה זיכני ה' והייתי בארץ הקדושה וביקרתי את כל המושבות והנני אומר בפה מלא, כי יש ביניהם צדיקים באמת שזכו לשבת בארץ הקודש לשמור את המצוות התלויות בארץ ולהנות מיגיע כפיהם, ויש ביניהם בינונים המקיימים את התורה ואת המצוות, כמו הבינונים שאצלנו. על כל פנים יש להם שלוש מעלות אלה: הישיבה בארץ הקודש, העסק בישוב הארץ ושמירת המצוות התלויות בארץ.

ג. פעם בא לפטרבורג והשתדל אצל הברון ה. גינבורג כי יסכים לקרוא אסיפה בביתו בדבר ישוב ארץ ישראל. למרות התנגדותו של הברון לרעיון הישוב, לא יכל היה להשיב את פני הרב ריקם. מקורביו של הברון השתדלו והתאמצו להפריע לאסיפה. אחדים מהם, אנשי מדע, באו לבית מלונו של הרב והתחילו מתוכחים איתו לרעיון הישוב. תוך כדי הויכוח ניסו המלומדים להוכיח כי רעיון זה מתנגד לאמונת המשיח. כאן פקעה סבלנותו של הרב ובכעס עצור ענה להם: "אמונת המשיח - זהו ענין שלי, המאמין בה, ולא שלכם, הכופרים בה"..." הדבר יצא מפי הרב ופני המתוכחים חפו.

... אחי ורעי היקרים לי כנפשי, אשר זכיתם כבר לעלות לארץ הקדושה ולקנות שם חלקת אדמה, וגם כרמים נטעתם כבר ובתים בניתם - אשריכם ומה טוב חלקכם! את עולמכם תיראו בחייכם, חופשיים הנכם מגלגלי המסחר המלא תרמית ואונאה, עובדים אתם את ארצנו במנוחה והשקט. אשריכם וטוב לכם בזה ובבא! ישים ה' יתברך חלקנו עמכם, אמן.

... התאפק לא אוכל נגדה נא לכל עמי: האמנם לא תיראו אצבע אלהים?! ארבע עשרה מושבות נוסדו במשך זמן קצר ובהן עובדים כשלושת אלפים נפש מאחינו. האם אפשר להכחיש עוד כי נר המערבי - הנדיב מצרפת - עדות הוא שהשכינה שורה בישראל?!

... אתם, נכבדי עמי! התאמצו להניח כל אחד מכם אבן בבנין ארצנו. כל אחד האוהב שערי ציון וירושלים באמת לא יסתפק במחשבה בלבד כי אם יעשה ויפעל בגופו ובממונו, אז יצליח ה' את כל מפעלינו, הארץ החרבה תהפך לגן ה' והעיר הבזויה תהיה לתפארת, אמן."

בשנת תרנ"א נודע ברבים כי הברון הירש אומר ליסד מושבות לבני ישראל בארגנטינה. הרב נסע לארצות המערב לעורר את גדולי אחינו כי הם יתאמצו להטות את לב הנדיב הזה לציון. הנדיב לא שעה לקריאתו של הרב, ואז החליט רבי שמואל לעבוד עבודת תעמולה רחבה בכל העם.

בשנת תרנ"ג נקראה אסיפת "חובבי ציון" בעיר דרוזגניק ושם הוחלט ליסד מרכז רוחני אשר ינהל את התעמולה בתוך היהדות החרדית. מקומו של המרכז הרוחני שנקרא נוטריקון בשם "מזרחי" נקבע בעיר ביאלסטוק תחת הנהגתו של הרב. כן הוחלט באסיפה ההיא לנטוע בארץ "גן אתרוגים" אשר יזכה את בני ישראל באתרוגי ארץ ישראל.

ביום כ"ז ניסן תרנ"ד מלאו לרבי שמואל שבעים שנה וחובבי ציון בכל הארצות החליטו לחוג את "חג השבעים" בפאר והדר. כן החליטו שגן האתרוגים שאמרו לנטוע בארץ ישראל יקרא על שם חתן היובל "גן שמואל". הוא "גן שמואל" שעל יד חדרה, שה"מזרחי" בביאליסטוק הוציא עליו כארבעים אלף פרנק ושעבר אחר כך לרשות הקרן הקימת.

גדול מאוד היה "חג השבעים" אורחים וצירים רבים באו מקרוב ומרחוק לברך את חתן היובל ולהביע לו רגשי אהבה ויקר.

גם בארץ ישראל הוחג החג הזה בכבוד והדר. במושבות נערכו חגיגות נהדרות. ברחובות ובעקרון (מזכרת בתיה) התאספו האיכרים בבית הכנסת ואמרו מזמורי תהלים לכבוד היום ומכתבי ברכה חמים נשלחו לחתן היובל.

מיום שנוסד המזרחי גדלה מאוד עבודתו של רבי שמואל, מאות מכתבים נשלחו ממנו בכל שבוע לכל הארצות לזרז ולעורר לעבודת הישוב.

בקיץ תרנ"ו מת הברון הירש ומנהלי חברת יק"א נאספו להחליט בדבר עזבונו. רבי שמואל השתדל מחדש להשפיע על הנהלת יק"א כי תתחיל לעבוד עבודת בנין בארצנו. הוא אמנם לא השיג את חפצו,⁷ כי רק מאה וחמישים אלף פרנק נקצבו אז למושבות בארץ ישראל. אבל גם צעד ראשון זה של יק"א בארץ ישראל נעשה בהשפעתו.

כשהופיע הרצל היה רבי שמואל מן הראשונים אשר שמחו לקראתו ונספחו למחנהו. במכתביו הרבים חיזק את ידי הרצל והרבה עזר לו בהכנת הקונגרס הראשון. מפני זקנותו וחולשתו לא יכל הרב לבוא אל הקונגרס אך מכתבו ששלח שמה עשה רושם גדול מאוד.

"כל בני ציון", כותב הוא במכתב הזה, "צריכים לדעת ולהאמין באמונה שלמה כי ישוב הארץ, זאת אומרת קניית אדמה, נטיעת פרדסים וזריעת שדות, היא אחת המצוות היותר גדולות בתורתנו.

... יסוד חיבת ציון הוא לנצור את התורה כולה מורשה לנו מדור דור בלי כל גרעון ותוספת. - תורתנו שהיא מקור חיינו צריכה להיות יסוד תחייתנו בארץ אבותינו". הקונגרס הראשון הכיר את ערכו של רבי שמואל מוהליבר והחליט לבחור בו להיות אחד מארבעת האנשים אשר הופקדו לנהל את העבודה הציונית ברוסיה. ושליח בא אליו מאת הרצל לבקשו כי יקבל עליו את העבודה הזאת. הרב רבי שמואל היה חולה מאוד, והרופאים הטילו עליו מנוחה שלמה, אך הוא קיבל עליו את העבודה הזאת באמרו: "גם שארית כחותי ורגעי חיי לעמי ולארצי הם".

בימים כ"ב - כ"ה מרחשון תרנ"ח נקראה לביאליסטוק אסיפת היסוד של ההסתדרות הציונית ברוסיה. בכל ערב היו הישיבות מתקיימות בבית הרב, וההצעות השונות וההחלטות הועמדו לדיון בנוכחתו למען שמוע את דעתו והערותיו.⁷

ד. ראש המתנגדים להשתתפותה של יק"א בבנין הארץ, היה סולמון ריינק. בין יתר טענותיו של ריינק היו הדברים:

(א) המשיח שלנו כבר בא - זהו החופש האנושי;

(ב) אנחנו רוצים ליצור יהודים בני המאה העשרים, ואתם תיצרו בפלשתינא שלכם יהודים בני המאה השתים עשרה.

על דברים אלו השיב רבי שמואל במכתב ארוך. בנוגע לבואו של המשיח שלו, רמז לו על ענין דרייפוס, מה שהוכיח שהמשיח עדיין לא בא; ובנוגע לאופיים של היהודים אשר יוצרו בארץ, ענה לו בקיצור: טעית! אנחנו רוצים ליצור בארץ ישראל שלנו לא בני המאה העשרים, אף לא בני המאה השתים עשרה, כי אם יהודים מטיפוס אחר לגמרי, יהודים אשר מצד אחד יהיו בני המאה השלושים ומצד שני יהיו מבני התקופות שקדמו לכל ספירות "המאות"... יהודים מתקופות הנביאים.

ה. כאשר נתאספו הבאים בערב הראשון, קידם אותם הרב בנאום ברכה, ושני דברים ביקש מהם: לשבת כסויי ראש ולדבר אידיש ולא רוסית. אז קם ד"ר כהן-ברנשטיין וענה: לדבר הראשון אנו מסכימים לכבודך, אולם את הדבר השני לא נוכל למלא הדיבור באידיש קשה עלינו ואם יש כאן מי

כשלושים שעה לפני פטירתו עסק עוד רבי שמואל בעבודת ישוב ארץ ישראל:
הוא פנה בקול קורא למען אוצר ההתישבות.
ביום ה', בשעה הרביעית בבוקר, י"ט סיון תרנ"ח שבה רוחו אל האלהים.

שאינו מבין רוסית, נעמיד מתורגמן.

רבי שמואל ענהו בחיור: סלח לי ידידי הדוקטור! לא בשבילי אני מעמיד דרישה זו, הנני מבין רוסית, אלא לטובת הענין. ידוע שמשה רבנו היה "כבד פה וכבד לשון". כבד פה - כמשמעו, וכבד לשון - ששכח לדבר מצרית בימי שהותו במדין. אולם כבודות זו היתה מעלה גדולה לגאולה. אלמלי היה משה דברן גדול, היה נושא נאומים ארוכים על ערך הצדק האנושי, החופש הלאומי וכו' עד שהיה שוכח את העיקר, את גאולת ישראל. לא כן כשהיה כבד לשון, בבואו אל פרעה לא האריך בדברים יתרים אלא ניגש ישר לענין: "שלח את עמי" ... אתם פה, סיים הרב, הנכם דברנים טובים, ואם תדברו בשפה השגורה בפיכם חוששני כי תוך כדי שמיעת נאומים מצוינים נשכח את העיקר, יצירת הסתדרותינו וקביעת דרכי עבודתה, על כן דברו נא אידיש ולא נאריך בדברים יתרים. דברי הרב נתקבלו בתשואות רצון ושפת האסיפה היתה אידיש.

מדבריו

נצח ישראל

בכל אומה ולשון יש עת הלידה, עת הנערות, עת הבחורות, עד עת העליה לתכלית, אחר כך חוזרת לרדת אחור והיא עת זיקנה, עת השיבה, עד אשר תמות ותגוע ואחרת תקח עמדתה, אבל התחלת עם ישראל כבר היתה ביציאה חוץ מגדר הטבע, היינו בעת לידתו והתחלת צמיחתו כבר עלתה גדולתו מעלה, והוא בימי אברהם אבינו, שהיה אב המון גוים ולחם את ארבעת המלכים וינצחם ואמרו עליו נשיא אלהים אתה בתוכנו.

"ישראל אינו כן אלא מהם גדוליהם מהם מלכיהם מהם כהניהם מהם נביאיהם" (מדרש רבה פרשת תצוה). כן, בפתע פתאום יצאה אומה שלמה, אשר ממנה כהנים, ממנה מלכים, ממנה נביאים וכו', אשר לא כן היה בכל אומה, כי בתחילת צמיחתם הוכרחו לחפש להם מלכים ושרים מהאומות שכבר גדלו והצליחו. כל זה אות ומופת, שגידול האומה הישראלית לא היה בדרכי הטבע ואם כן איפוא לא לה לירא מכליון חרוץ חלילה ועליה לבטוח כי תשוב לעלות מעלה.
(מתוך כתביו)

על גאולת הקרקע

יש עדיין הרבה קרקעות לקנות ביהודה, בגליל ובעבר הירדן, ועצתי אמונה לגבירי עמנו שיחישו וימהרו לקנות אדמה בארץ הקדושה, ויקנו הרבה כפי יכולתם, כי מלבד הגאולה אשר יתנו לארץ, יעשו מסחר גדול וטוב מאוד, אשר עוד לא נראה ריווח כמוהו, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם יאמרו לארץ הקודש מאין כמוך, וכל אחד מהם רוצה לקנות אדמת הקודש, ועל כן עלינו להיות זריזים בדבר למען לא נצא בפחי נפש וידים ריקניות אחר כך כשנאבה להשיג אדמת קודש. ממילא מובן כי שדות יהודה קודמות לשדות גליל, ואם תהיה חבורה גדולה ממאה משפחות ויותר, שלא יהיה מוראם של הבדואינים עליהם, אזי יותר טוב לקנות אדמה בעבר הירדן מפני שני טעמים:

(א) מפני שהיא בזול מאוד;

(ב) מפני שהאדמה טובה מאוד.

כבר נתבאר בתשובה שלפני זה שהאדמה היותר טובה היא אדמת עבר הירדן, אבל גם ישיבתה היא היותר מסוכנת, כי הבדואינים הם פראים ועזי נפש ובלא חבורה ממאה משפחות ושיהיו גבורים ואבירי לב אשר לא יחתו מפני כל, אי אפשר לדור שם בלא סכנה. אמנם עוד נמצאת אדמה טובה סביב טבריא וים כנרת, סביב צפת ויסוד המעלה, ואם אינה כל כך בזול כמו בעבר הירדן, עם כל זה היא בזול נגד יהודה, וגם על הרוב רוצים בעליהם למוכרם במקח השוה. ממילא מובן כי הדבר הזה צריך להיות טמיר ונעלם מהסרסורים שידיעתם מזקת מאוד. ועל כן מחויב אנוכי להאריך מעט בענין זה, והוא כי חובה עלינו שיהיו לנו ביפו אנשים נאמנים נבונים וידועים ועל ידם תהיה קניית הקרקעות וכל איש אשר יבוא מחוץ לארץ ליפו לקנות אדמה בארץ הקודש יפנה אל האנשים הנ"ל, וחלילה לו לגלות סודו לאיש זר.

אצבע אלהים

מדי דברי לא אוכל להתאפק נגדה נא כל עמי: העוד לא תראו אצבע אלהים בכל אשר קרה לנו? הן זה קרוב לעשר שנים אשר השקנו ה' כוס תרעלה ברוב מדינות אירופה ויקומו עלינו בני בלי שם (אנטישמים) ברדיפות ועלילות שונות, ויש אשר הרעו לנו בפועל. והנה בעת אשר כיסה חושך ארץ וערפל לאומים בפתע בא לנו אור המאיר ממערב והאיר ממזרח צדק, וקול קורא אומר: שובו בנים לגבולכם, השליכו אליי כספכם ואליי זהבכם ובואו וחסו בצלי בארץ אבותיכם אחזו איש איש אתו ומחרשתו ועידרו בלא לב ולב, כי כל טוב הארץ לפניכם! והנה במשך שש שנים קמו מעפר ערים וכפרים, בארות ועדרים, השדות מלאות חטים ושעורים ענבים וגפנים מכסים כל ההרים. ארבע עשרה קולוניות נתיסדו במשך זה ובן יעבדו יותר משלושת אלפים נפש מאחינו בני ישראל, ותחת אשר דרך הקודש היתה מלאה קמשונים וחוחים ולא היה כמעט ביכולת רגל אנוש לדרוך בה, ואף כי לנסוע בעגלת צב, וכעת נוסעים מיפו לירושלים, לחברון, לפתח תקוה, לראשון לציון, למקוה ישראל, לזכרון יעקב, הכל בדרך המלך במרכבה רתומה לשלושה סוסים. וירושלים השוממה והחרבה מקדם, חידשה כנשר נעוריה ומחוץ לחומת ירושלים הישנה נתוספו בה רחובות ישרים ומהודרים ובהם נבנו בתים למאות ובקרוב עד אלפים יגיעו, וכל אחת מהממשלות אשר באירופה משתדלת לרכוש לה חלק בארץ הקדושה וניר בעיר ירושלים. האם אין זה אות ומופת, כי זכר ה' את עמו ואת ארצו ולא מאס בירושלים עיר קודשו וכל אשר הכינו מידו היתה זאת לנו לטובתנו להעלותינו למרומי הר ציון? אחי ורעי היקרים והחביבים עלי כנפשי ממש, בינו והשכילו היטב, כי כל אשר חזינו במחזה הדמיון לפני שש שנים ולא האמין שום איש אשר לו שכל בריא וישר, כי במשך זמן קצר כזה יצא דמיון גדול כזה לאור, עתה זכינו לראות בפועל, ועוד על צד היותר נעלה, האם במקרה היתה כל זאת? האם יש מי שימצא עוז בנפשו לומר כי לא יד ה' היתה בכל אלה? האם אפשר להכחיש עוד כי נר המערבי - הנדיב מצרפת - עדות הוא שהשכינה שורה בישראל?

(מתוך מאמרו: "מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה")

חשיבותו המוסרית של הישוב

...והנה להראות לעין כל, כי שתי הסיבות לא תספקנה למנוע את איש מהדבר הקדוש ישוב הארץ, באתי במכתב זה. בסתירת הסיבה הראשונה אקדים איזה כתובים: "מבליגיתי על יגון עלי לבי דוי, הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים... על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזיקתני" (ירמיה ח' י"ח - כ"א). רצה לומר מבליגיתי עלי יגון, עלי לבי דוי, בעת שהדבר נוגע רק אלי ולבי רק דוי. אבל כשעלה קול שועת בת עמי, אף שהוא מארץ מרחקים, אז על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזיקתני! מזה אנו למדים כי על צרת הכלל מחויב האדם לדאוג יותר מעל דאגת עצמו. וגם מה שאמרו עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת היינו דוקא פרט נגד פרט, אבל עניי העיר נגד צרת הכלל הוא בטל ומבוטל. עתה, אחי, נחשוב נא דרכינו, הן כמעט כל דברי בני בלי שם נגד ישראל הוא רק כי הם אוכלים ואינם עושים. לא יחרשו, לא יזרעו ולא יקצרו ויאכלו כל טוב הארץ יגיעת אחרים בתרמיתם, ובטענתם זאת ירעישו את כל העולם עלינו עד כי הננו בצרה גדולה, על כן הננו מוכרחים להרבות עובדי אדמה בקרבנו. ואם עתה, אשר ישוב הארץ קטן הנהו בערכו עם כל זה פעלו האיכרים בארץ הקודש על רבי הממשלה במדינתנו אשר העידו, כי לומר על הידים שאינם מסוגלים לעבודת האדמה ואינם חפצים בה היא דיבת שוא והמופת לזה הוא איכרי היהודים בפלשתינא, ועתה אם יקחו כל ישראל חלק בישוב הארץ, הלא אז יגדל עשרת מונים ועוד יותר, הלא יראו כל יושבי תבל וגם צוררינו היותר גדולים יהיו מוכרחים להודות כי דיבתם דיבת שוא ושנאתם שנאת שקר ורווח והצלה יעמוד ליהודים.

(מתוך מכתב חוזר)

על המואסים - המאוסים...

הוא היה אומר: היהודי המואס בארץ חמדה, אות הוא, כי הארץ מקיאה אותו במואסה בו. הקאה זו באה בשתי דרכים: יש הקאה גסה - גירוש גלות; ויש הקאה עדינה - מתעוררת כעין מאיסה פנימית אל הארץ, העינים מתחילות לראות רעות בכל עבר ופינה. והוא עוזב אותה כולו מתמרמר - אף זוהי הקאת הארץ... כדבר האחרון קרה ל"דור המדבר". הקב"ה הבטיח להם את הארץ, אבל הם לא היו ראויים לה. ומה עשה? נתעוררה איזו תסיסה, באה דרישה לשלוח מרגלים, המרגלים נסעו והכל נראה להם רע ומשונה: האנשים בריאים יותר מדי - "אנשי מידות"; הפירות גדולים יותר מדי - "וזה פריה"; בכל מקום פוגשים בהלויות מתים משונות בגדלן, בנות אלפי אנשים - "ארץ אוכלת יושביה". ובכן - "לא נוכל לה"... לכולם נראה כי היהודים בעצמם "מאסו בארץ חמדה"... אבל באמת הקב"ה מאס בהם לתת להם ארץ חמדה זו... על דבר זה עמדו יהושע בן נון וכלב בן יפונה, ועל כן ענו על כל הטענות והנימוקים הנזכרים, דברים, שהם נראים לכאורה שלא ממין הטענה כלל, אבל באמת הם נוקבים לעומקו של דבר: "הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאוד מאוד, אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו"... האסון הוא מה שה' לא חפץ בנו, ועל כן נראית הארץ רעה בעינינו...

(הדת והתחיה הלאומית, הרב ניסנבוים, עמ' קי"ז)

חזון העצמות היבשות

חווה י-ה ראה את הבקעה והיא מלאה עצמות, עצמות כנסת ישראל שנפזרו לכל רוח ופאה ועל פני ארץ רבה ועמק עכור. בין העצמות האלה היו וישנן רבות יבשות מבלי כל לחלוחית של הרגשה ואהבה לכנסת ישראל וצור מחצבתם. העצמות האלה הן המה האברים המדולדלים שכמעט נותקו מן הגוף, האומרים: "אבדה תקותינו נגזרנו כולנו", שעם ישראל חדל להיות לו אורח ככל לאומי התבל ואין לו תקנה כי אם ביטול ישותו וכריתת אחריתו. אך כמעט נשמעו דברי חווה י-ה "והנה רעש" ורעם בגלגל האנושיות. צרות רבות ותכופות וסערות המה חלו על ראשי כל אחינו, רוח קטב האנטישמיות קרב אלינו להשחיתנו מבלי להבחין בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. חיש קל "קרבו העצמות עצם אל עצם". אך ההתקרבות זאת לבדה עוד לא היתה דיה להחיות את הנואשים מתקוה, כי "כל רוח" ודעה נשגבה מאוחדת וכוללת את כל פינות עמנו לא היה עוד במו, עד אשר נחה הרוח שנית על יחזקאל ויאמר "ונתתי רוח בכם וחיייתם והנחתי אתכם על אדמתכם". הם המה הדברים אשר יש בכחם להפיח רוח חיים בעצמות יבשות, לעורר את פינות עמנו לחיים חדשים, להסיר מאיתנו חרפת לאומים וכלימת גויים ולקיים בנו נבואת החווה: "כי הנני אליכם ונעבדתם ונזרעתם ונושבו הערים והחרבות תבנינה"

(מנאמו באסיפת קטוביץ)

ולכן לדעתי, כל איש ישראל המאמין באחרית עמנו מחוייב בכל מה שביכלתו, באונו ובהונו להשתתף ב"שוב ארץ ישראל" ולהשתדל כי תרבינה המושבות בארץ קודשנו וירבו העובדים על הרי ישראל וההרים ישאו פירותיהם ויטפו ההרים עסיס. וכאשר תקוים בנו נבואת הנביא בראשיתה: "והיה השרון לנוה צאן... ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים" תקוים גם אחריתה: "זאב וטלה ירעו כאחד וארי כבקר יאכל תבן לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי" (ישעיהו סה).

(מתוך מכתב לחובבי ציון בוילנא)

חניכי "השומר הדתי" בביאליסטוק ה'תרפ"ט (1929) על רקע "אוהל" הרב מוהליבר
 TM804775 באדיבות מחלקת הארכיונים, הספרייה הלאומית, ירושלים

הרב שמואל מוהליבר נפטר ב"ט בסיון ה'תרנ"ח ונקבר בביאליסטוק
 ועל קברו הוקם "אוהל" אשר נותץ במהלך השואה.
 בכסלו ה'תשנ"ב הועלו עצמותיו לארץ ישראל ונטמנו במזכרת בתיה
 ועל קברו הוקם "אוהל" בדומה ל"אוהל" שהיה בביאליסטוק

חניכי המחזור הראשון של "בני עקיבא" במזכרת בתיה, כסלו ה'תשנ"ה. צילום: יחיאל (חיליק) הורביץ

"ואיש מופת, נביא בונה, היה רבי שמואל מוהליבר..."

(מדברי הרב משה צבי נריה)

